

РОЗДІЛ XII. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 347.97/99:174

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.64>

ЕТИКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СВІТЛІ ЮРИДИЧНОЇ ЕТИКИ ТА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Гофман Ю.Б.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
ORCID: 0000-0002-8200-7059

Гофман Ю.Б. Етика правоохоронної діяльності в світлі юридичної етики та філософії права.

У статті проаналізовано проблематику співвідношення юридичної етики та філософії права, що належить до кола фундаментальних питань як сучасної юридичної науки, так і практичної правоохоронної діяльності. Юридична етика формується як система професійних моральних принципів, що визначають належні стандарти поведінки представників юридичної спільноти, а відтак історичний вимір юридичної етики є ключовим для її розуміння. Обмеження дослідження лише новітніми концепціями означало б ігнорування коренів сучасної правничої думки. Уже в античності та середньовіччі з'являлися перші етичні вимоги до суддів, обвинувачів та захисників, хоча вони часто і не мали формального характеру. Справжня кодифікація професійних стандартів, які ми називаємо кодексами правничої етики, відбулася переважно в XIX–XX ст., коли юридичні корпорації набули чітких ознак професійного самоврядування.

Кодифікація покликана забезпечувати довіру суспільства до правосуддя, легітимність правоохоронної діяльності та дотримання ціннісних орієнтирів у правозастосуванні. Філософія права, у свою чергу, виступає теоретико-світоглядним підґрунтям, що дозволяє осмислити природу права, його онтологічні та аксіологічні виміри, а також визначити його місце в системі соціальних регуляторів.

Звернення до класичної спадщини Св. Томи Аквінського є важливим для розуміння взаємозв'язку права й моралі: мислитель розглядав право як прояв вищого морального порядку, заснованого на «вічному законі» (*lex aeterna*), що є відображенням божественного розуму та природного закону. Його концепція акцентує на тому, що будь-яка юридична норма має бути морально виправданою. У свою чергу, Гуго Гроцій, один із засновників новочасної теорії природного права, підкреслював автономність права від божественного об'явлення, вважаючи, що навіть «якби Бога не існувало» (*etsi Deus non daretur*), природне право все одно мало б силу. Така позиція стала ключовою для становлення секулярної традиції праворозуміння та формування універсальних етичних орієнтирів у правовій сфері.

Таким чином, інтеграція етичних і філософсько-правових підходів – від середньовічних концепцій до ранньомодерної теорії природного права – створює підґрунтя для сучасного осмислення ролі юридичної етики як гаранта моральної легітимності правозастосовної практики.

Ключові слова: юридична етика, філософія права, юридична наука, практична правоохоронна діяльність, юридична професія, працівник правоохоронних органів.

Hoffman Y.B. Ethics of law enforcement in the light of legal ethics and philosophy of law.

The article analyzes the issues of the relationship between legal ethics and philosophy of law, which belongs to the circle of fundamental questions of both modern legal science and practical law enforcement. Legal ethics is formed as a system of professional moral principles that determine the appropriate standards of behavior for representatives of the legal community, and therefore the historical dimension of legal ethics is key to its understanding. Limiting the study to only the latest concepts would mean ignoring the roots of modern legal thought. The first ethical requirements for judges, prosecutors, and defense attorneys appeared as early as antiquity and the Middle Ages, although they were often informal in nature. The actual codification of professional standards, which we call codes of

legal ethics, took place mainly in the 19th and 20th centuries, when legal corporations acquired clear signs of professional self-government.

Codification is intended to ensure public confidence in justice, the legitimacy of law enforcement, and adherence to value orientations in law enforcement. The philosophy of law, in turn, serves as a theoretical and worldview foundation that allows us to comprehend the nature of law, its ontological and axiological dimensions, and to determine its place in the system of social regulators.

Referring to the classical heritage of St. Thomas Aquinas is important for understanding the relationship between law and morality: the thinker viewed law as a manifestation of a higher moral order based on the "eternal law" (*lex aeterna*), which is a reflection of divine reason and natural law. His concept emphasizes that any legal norm must be morally justified. In turn, Hugo Grotius, one of the founders of modern natural law theory, emphasized the autonomy of law from divine revelation, believing that even "if God did not exist" (*etsi Deus non daretur*), natural law would still be valid. This position became key to the establishment of a secular tradition of understanding law and the formation of universal ethical guidelines in the legal sphere.

Thus, the integration of ethical and philosophical-legal approaches – from medieval concepts to early modern natural law theory – creates the basis for a contemporary understanding of the role of legal ethics as a guarantor of the moral legitimacy of law enforcement practice.

Key words: legal ethics, philosophy of law, legal science, practical law enforcement, legal profession, law enforcement officer.

Постановка проблеми. У контексті розмаїття способів розуміння предмета і природи юридичної етики, пошук юридичної етики, а також зв'язків між нею та філософією права має полягати у виявленні спільних моментів, які більшою чи меншою мірою зачіпають обидві ці дисципліни, або, принаймні виокремлення у напрацюваннях філософії права тих питань, які стосуються безпосередньо юридичних професій.

Більшість сучасних досліджень стосуються тих питань юридичної етики, які здаються дослідникам важливими саме зараз. Однак, на нашу думку, не можна обмежуватися лише філософією права XIX-XX століть. Юридична етика, незалежно від того як детально вона визначена, є невід'ємною частиною правової культури. Теоретичні та нормативні позиції щодо професійної ролі юристів випливають з тих уявлень про право і справедливість, які сформувалися в попередніх епохах, а тому обмежитися філософією права сучасності означало б відтяти від коріння, з якого росте сучасна думка і без якого, на нашу думку, вона не може бути повністю зрозумілою.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку юридичної етики та філософії права в історичному та сучасному контексті.

Ступінь опрацювання проблематики. Питанням професійної юридичної етики, моральної культури, доброчесності та моральної відповідальності представників юридичних професій присвячено не малу кількість праць учених-юристів і філософів, зокрема Я.Л. Волошиної, Ю.С. Гальонкіної, Н.Я. Заболотної, В.М. Суценка, М.Б. Ценко та багатьох інших. В працях вищезгаданих та інших науковців ґрунтовно розкрито як теоретичне, так і практичне значення юридичної етики як для правників юридичних професій, так і для суспільства. Однак, в працях багатьох авторів прослідковується думка, що серйозно говорити про юридичну етику ми можемо виключно з того моменту, коли утворилися окремі юридичні корпорації. Тут можна сперечатися про те, чи відбулося це з моменту, коли почалося регулювання діяльності юридичних корпорацій, осіб, які здійснювали юридичну діяльність (такі приклади ми вже знаходимо в античні та середньовічні часи, коли у Франції в XIII столітті були видані королівські укази, що розрізняли категорії адвокатів та накладали на них різні зобов'язання [1], чи відбулося це з моменту організації професійного самоврядування, що мало свій початок дещо пізніше. Відтак, феномен формалізації, або ж кодифікації правничої етики – це досвід передусім XIX та XX століть.

Виклад основного матеріалу. Навіть не вирішуючи історичні сумніви, щодо того, з якого саме моменту можна говорити про юридичну етику – чи з моменту регулювання діяльності юридичних корпорацій, чи з моменту організації їх професійного самоврядування безперечно, слід повернутися до античності та середньовіччя. Вже тоді можна розгледіти розмежування ролей юристів. Навіть якщо для виконання ролі судді не була необхідна формальна освіта і навіть якщо такі обов'язки перед громадою виконувалися лише впродовж відносно короткого періоду часу (наприклад, впродовж року – судді в античних Афінах) або навіть випадково (захисники в античних судах), немає сумніву, що з виконанням такої функції були пов'язані особливі етичні обов'язки. Окреслювала їх філософія права і прямо пов'язувала із загальним баченням правового порядку. З огляду на це, варто пригадати твердження, що ключові компоненти юридичної етики були предметом філософсько-правових міркувань ще з найдавніших часів.

У світлі останнього аргументу думка про автономію юридичної етики по відношенню до філософії права є сумнівною. Навіть дуже конкретні і практично орієнтовані роздуми про обов'язки правників не можуть здійснюватися у філософському вакуумі. Неможливо переконливо говорити про конкретні обов'язки судді, ігноруючи той факт, що ми вбачаємо в ньому охоронця правосуддя і очікуємо від нього неупередженості, відповідальності та справедливості. Так само мало сенсу аналізувати принципи формування відносин між адвокатом і клієнтом, не розглядаючи ідею «справедливого суду» мотивів людської поведінки, природи морального і правового обов'язку, поняття щастя тощо. Можна певним чином уникнути етичної рефлексії, але не можна заперечувати існування змістовних та функціональних зв'язків між юридичною етикою та філософією, особливо філософією права.

Детальний аналіз багатого доробку філософії права дозволяє сьогодні зробити висновок, що на позиції науковців в галузі юридичної етики впливають тези основних напрямів філософії права, таких як концепції незмінного природного права, природного права з мінливим змістом, юридичного позитивізму, правового реалізму, але вони не є їх простим відтворенням.

Аналізуючи сучасні кодекси правничої етики можна дійти висновку, що вони мають найбільше спільного з консеквенціалізмом [2]. Ця позиція, яка в принципі є обґрунтованою, на нашу думку, потребує певного доповнення. По-перше, у тривалій історичній перспективі ми знаходимо чіткі докази звернення до інших етичних теорій як джерел моральних обов'язків суддів, адвокатів, працівників правоохоронних органів тощо. По-друге, якщо взяти за основу такі етичні теорії, як етика чеснот, етика обов'язку (деонтична етика) чи етика наслідків, що є найближчими до професійної етики юристів, не можна сказати, що цей перелік є закритим, і саме тому сучасні науковці аналізують інші позиції, які не можна звести до трьох зазначених вище понять [1].

Пригадаймо кілька підходів до юридичної етики. Насамперед звернімо увагу на «етику чеснот», яка становить основу для суддів, прокурорів та адвокатів.

Перший спосіб формулювання суджень і моральних рекомендацій для юристів пов'язаний з так званим «онтологічним поглядом на право», а в традиційній інтерпретації це «теорії природного права з незмінним змістом». Юридичний обов'язок, і, водночас, моральний обов'язок впливає з того, що є, тобто з буття [3]. Це буття можна інтерпретувати як природу, світовий порядок чи космос, або ж воно може проявлятися у вигляді Бога Творця та Його вічного закону.

Пригадаймо, що суддів і обвинувачів давніх часів навряд чи можна було назвати юристами. Візьмемо, мабуть, найвідоміший приклад: судді, які судили Сократа, були обрані жеребкуванням з-поміж повнолітніх громадян Афін. Не вимагалось жодної професійної компетенції чи навіть етичних якостей, які б кандидати повинні були продемонструвати. Саме тому Сократ в часі свого захисту звертається до суддів «громадяни» або «афіняни», «афінські мужі» тощо. Крім того, обвинувачі в цьому процесі були приватними особами і не займали жодних офіційних посад. З огляду на наведені причини, моральні обов'язки тих, хто був суддями, судовими захисниками або обвинувачами, принципово не відрізняються від тих, що покладені на інших співгромадян. Моральні обов'язки стосуються кожної людини. Завданням тих, хто обіймає державні посади або виконує функції, є реалізація чесноти або ідеї справедливості (етична мужність) у конкретних діях, так як повинні робити усі в інших сферах життя. У такому контексті юридична етика є лише деталізованим застосуванням загальної етики в конкретних соціальних ролях [4].

Еволюція античної спадщини чітко простежується у Св. Томи Аквінського, для якого контекст обов'язку правників формується етикою чеснот, приписами природного права та етикою любові до ближнього. У працях святого Томи Аквінського ми бачимо численні посилання на думки античних філософів, але щодо суддів, захисників (адвокатів) і судових обвинувачів ми також знаходимо нові ідеї. Кілька тем заслуговують на увагу.

По-перше, ідея правосуддя дуже чітко пов'язана з концепцією природного права як участі вічного закону в раціональній людській природі. Таким чином, справедливість більше розуміється як комплекс директив, що визначають поведінку, а не як загальна, цілеспрямована ідея належного і порядку. На додаток до загального припису моральної поведінки, Св. Тома може таким чином сформулювати норми матеріального, процесуального і навіть технічного характеру.

По-друге, Святий Тома пов'язує справедливість з Божою любов'ю до людини і з її запереченням, тобто гріхом. Пишучи про принципи судочинства, Аквінат нагадує нам про обов'язок негайного запровадження або відновлення справедливості. Інакше дійде до несправедливості, а Святе Писання говорить (у Книзі Сираха, 21,2): «тікайте від гріха, як від змії».

По-третє, розвиток права до XIII століття призвів до того, що в «Посланні св. Томи» ми вже можемо говорити про суддів, захисників і обвинувачів не тільки в сенсі спеціальної соціальної функції *ad hoc*, але й як про більш формалізовані ролі і навіть юридичні та правозахисні професії. Розгляньмо кілька зрізів правничої етики згідно вчень Св. Томи Аквінського.

Роль суддів як членів суспільства, відповідальних за здійснення справедливості в суспільному житті, підхоплена і розвинута Св. Томою Аквінським у «Сумі теології» (питання 60). «Самого суддю (*judex*) називають так тому, що він відстоює право (*jus dicens*), а право являється об'єктом правосуддя» [6]. Таким чином, суддя зобов'язаний судити відповідно до законів, але морально зобов'язаний відступати від них, якщо закони несправедливі, оскільки в такому випадку вони не мають сили. Для суддів право на опір гнобленню (*jus resistendi*) є не стільки дозволом, скільки моральним обов'язком – це твердження, однак, є предметом суперечок щодо його інтерпретації.

Ідея справедливості має насамперед юридичний вимір. Св. Тома нагадує нам, наприклад, про необхідність повернення законному власникові його речі, якщо вона опинилася (добровільно чи недобровільно) в руках іншої особи. Актом правосуддя буде також покарання, яке накладає суддя, якщо повернення відібраної речі не відбулося до судового розгляду. Фундаментальний принцип віддавати кожному, що йому належить (*suum cuique tribuere*) застосовується не лише як загальне правило етичної поведінки, але і як правова норма, сьогодні ми б сказали «стаття кодексу» [6].

Обов'язок судді надавати кожному те, що йому належить по праву, також втілюється в подальших конкретних принципах, з якими ми сьогодні знайомі. Святий Тома, наприклад, формулює обов'язок доведення вини у кримінальних справах: «Коли суддя виносить вирок на підставі однієї лише підозри – це вже пряма несправедливість, а отже, само по собі є смертним гріхом». На противагу цьому, щодо збору доказів Аквінат прямо рекомендує застосовувати принцип *in dubio pro reo* (сумніви розглядаються на користь обвинуваченого). Також не викликає сумнівів, що обов'язком судді є бути неупередженим. Зрештою, в основі правосуддя лежить грецьке поняття *isonomia*, яке означає рівність перед правом, а також право на рівну участь у здійсненні влади в державі, яке становить один із ключових політичних ідеалів стародавньої Греції, особливо в контексті афінської демократії.

Принцип законності, сьогодні б ми сказали – верховенства права, дій судді також знаходить підтримку в приписі суворо дотримуватися наданих повноважень. «Несправедливо виносити вирок комусь, не маючи на це законних повноважень». Цей вид процесуальної справедливості є застосуванням формули компенсаційної справедливості Аристотеля. Суддя не має привілейованого статусу в цьому відношенні і так само повинен діяти по відношенню до сторін, оскільки «було б несправедливістю примушувати когось дотримуватися закону, який не був прийнятий законною владою».

Варто відзначити, що святий Тома Аквінський також вказує на деякі принципи етики юристів. Він присвячує їм окреме питання (№ 71) в «Сумі теології». Ці міркування є частиною детального морального богослов'я Томи і слідує за обговоренням принципів застосування суддями природного права (*jus*), сторонами та свідками в судах. Фундаментальним моральним обов'язком адвокатів є, як і у випадку суддів, чинити правосуддя і уникати несправедливості. Однак Аквінат формулює конкретні вказівки і в цій сфері. По-перше, він звертається до кваліфікації юристів, не згадуючи про юридичні знання як передумову для того, щоб виступати захисником у суді, але говорить про наявність фізичних та розумових здібностей. З іншої сторони, він лише вказує на обставини крайньої неможливості («божевільні і незрілі, [...] глухі і німі»), які виправдовують виключення особи з професії. Фізичні та розумові здібності, про які говорить Св. Тома, мають, по суті, моральний вимір. «Бо не личить, щоб той, хто потоптав справедливість у собі, був її речником для інших» [6]. Отже, ми повертаємося, в певному сенсі, до вже знайомої нам тези: виконання правничих ролей вимагає розвитку в собі фундаментальної практичної чесноти – чесноти справедливості.

По-друге, святий Тома викладає фундаментальний моральний сенс професії юриста. Він полягає в тому, щоб прагнути до реалізації справедливості та природного права, що ґрунтується на Божому законі. Надання правової допомоги особі, яка постала перед судом, не виправдовує моральної байдужості до вчинків особи, яку захищають. «Якщо, отже, [адвокат] захищає несправедливу справу свідомо, то він тяжко грішить і зобов'язаний відшкодувати шкоду, заподіяну іншій стороні всупереч справедливості». Адвокат не може бути просто найманцем свого клієнта, або, як сказали б сучасники, «стрільцем», «найманим головорізом» [6]. Він має обов'язок давати моральну оцінку справі, яку він веде, і в цьому сенсі він є, як це не парадоксально, моральним суддею свого клієнта.

Обов'язок служити правосуддю, а отже, дбати про суспільне благо, проявляється, на думку святого Томи, і у ставленні до гонорару адвоката. Обов'язок адвоката полягає, серед іншого, в тому, щоб заступатися за бідних, «приходити на допомогу [...], коли хтось перебуває в такому становищі, що потребує від нас негайної допомоги». Суворість Аквіната тут, однак, прагматично пом'якшена. Ми стверджуємо обов'язок підтримувати бідних лише тоді, коли «немає іншого способу допомогти йому або самому, або через особу, більш тісно пов'язану з ним, або більш спроможну. [...] В іншому випадку, пише святий Тома, адвокат повинен був би покинути всі інші справи і займатися виключно справами бідних».

Святий Тома також майже «дає розгрішення» адвокатам від відповідальності щодо гострого питання – прийняття грошей за послуги захисника. «Якщо адвокат продає свій захист або консультацію (у випадках, коли він не був зобов'язаний робити це з будь-яких інших причин), він не грішить проти правосуддя». Така плата зрештою повинна бути помірною, враховувати умови клієнта і зусилля, докладені адвокатом для захисту, а також «звичаї, яких дотримуються в його рідній країні». Гріх проти правосуддя матиме місце, «якщо він своїм наполяганням вимагатиме надмірну плату», каже св. Тома Аквінський.

У працях Томи Аквінського можна знайти етичні рекомендації, які стосуються і прокурорів. Згадаймо, що в колишні часи був прийнятий принцип, що звинувачення когось перед судом повинно бути серйозно обґрунтованим, повинно представляти собою реалізацію ідеї справедливості. Вже в Афінах за часів Сократа був прийнятий принцип, що якщо вирок суду не підтверджує звинувачення, то обвинувач зазнавав покарання. Інакше кажучи, якщо обвинувач не мав на своєму боці хоча б п'яту частину голосів суддів, «він повинен був спокутувати свою нерозсудливість штрафом у тисячу драхм (тобто близько 4,4 кг срібла) і втрачав на майбутнє право подання скарг у справах подібного характеру» [7].

Цей принцип відповідальності обвинувачів повністю приймається Св. Томою. «В обвинуваченні гріх виникає [...] коли хтось діє проти обвинуваченого несправедливо, неправдиво звинувачуючи його в проступках». Аквінат також формулює практичну настанову: «Справедливо, щоб той, хто звинуваченням несправедливо наражає когось на небезпеку суворого покарання, повинен сам понести це покарання».

Усі конкретні директиви, про які йшлося раніше і які встановлюють правила для виконання ролі суддів, адвокатів і прокурорів повинні, зрештою, розглядатися в ширшому контексті істин християнської віри, записаних Святим Томою. Тому, сформульовану святим Томою концепцію природного права, з її незмінним змістом, слід читати дещо інакше, ніж скажімо думку Сократа, Платона чи Аристотеля. Акцент з точки зору етики тут робиться не стільки на ідеї чесноти як моральної мужності та самовдосконалення, скільки на ідеї гідності людини як Божої дитини та ідеї любові Бога-Творця до людини. З цієї причини юридичну етику за Томою Аквінським, не можна поєднувати з етичною теорією чеснот, а радше з етикою любові до ближнього [8].

Подальший розвиток філософії права в напрямку раціоналістичних теорій природного права не обійшовся без впливу на юридичну етику, рамки якої дедалі більше наближалися до етики обов'язку.

У філософії права прийнято розрізняти античні та середньовічні теорії природного права з незмінним змістом, під яким розуміють природу світу або божественний закон *lex aeterna* (вічне право), від сучасних теорій, які вбачають джерело природного порядку виключно в розумі. Значно пізніше, наприкінці XIX ст., сучасні теорії природного права змогли набути форми теорій природного права змінного змісту. У той же час, початковий радикальний раціоналізм сформував концепції культури як джерела основних надпозитивних принципів. Аналіз етичних обов'язків юристів у працях авторів обговорюваного напрямку може стати цікавим коментарем для розуміння всієї сукупності їхніх поглядів.

Звернімося до найпершої відомої раціоналістичної теорії законів природи, а саме до праць нідерландського юриста, поета та філософа, який заснував сучасне міжнародне право – Гуго де Грота, відомого як Гроцій. Пишучи про суддів, Гроцій відкидає вимогу, що суддя повинен мати спеціальну професійну кваліфікацію. Навпаки, він чітко вказує на те, що кожна зріла, чесна і відповідальна людина здатна вирішувати, що відповідає природному праву, а що – ні. «Влада карати з метою (принести користь всім) належить згідно з природним законом кожній людині. [...] Добра людина визначена природою як посадова особа, і то назавжди; сам закон природи наділяє владою того, хто чинить справедливо» [9].

Теза про моральну схильність кожної дорослої і чесною людини виконувати функцію судді ілюструє ставлення Гроція до природного права та юридичних професій. Природне право – це веління розуму, яке вказує, що в кожній дії, залежно від її сумісності чи несумісності з раціональною природою людини, є моральна огида або моральна необхідність. У зв'язку з цим реалізація природного права видається просто раціональною дією. Ось чому в розділі XVI «Про тлумачення» своєї фундаментальної праці Гроцій не говорить про обов'язки суддів чи адвокатів, а радше використовує безособові форми, такі як «перевага повинна бути віддана», «для вирішення питання...», «справа, що полягає в.... слід розуміти як» тощо.

Той факт, що особа має моральну та інтелектуальну кваліфікацію для того, щоб бути суддею, також не означає, що кожен повинен виконувати такі завдання. Навпаки, Гроцій застерігає, зокрема, від таких обов'язків, які пов'язані з прийняттям рішення про життя іншої людини. «Це не гідно рекомендації, і не личить справжньому християнину шукати державної посади, з якою пов'язане прийняття рішень, у питаннях кровопролиття». Іншими словами, моральна відповідальність особи,

яка виконує обов'язки судді, є важливішою і більшою, ніж просто природні здібності до цієї професії.

Крім того, у творах Гроція знаходимо цікаве зауваження щодо обов'язків юристів. Цитуючи Цицерона, Гроцій пише, що «якщо ти зобов'язався перед кимось з'явитися до суду в якості захисника у певний день, а тим часом твій син почав серйозно хворіти, то не буде порушенням обов'язку, якщо цього не зробиш» [9].

Приклад допущення винятків з правила, що накладає на адвоката обов'язок поводитися певним чином, а також більш ранні рекомендації щодо застосування природного права є показовими. Отже, Гроцій більше не звертається до етики чеснот чи етики любові до ближнього, але він чітко відстоює позицію, яку називають етикою обов'язку (деонтичною етикою). Сьогодні це пов'язано з тим, що судді, адвокати, прокурори, працівники правоохоронних органів та інші особи, які виконують публічні функції, зобов'язані дотримуватися принципів природного права. Природне право це, однак, приписи розуму, і реалізація цих приписів відбувається в певному сенсі автоматично – як тоді казали *more geometrico* (як у геометрії) [9]. Виняток, що дозволяє, зрештою, адвокату не з'являтися до суду, свідчить про те, що деонтологія Гроція не є такою радикальною, як це стверджували пізніші автори. Адже достатньо згадати етичні роздуми Іммануїла Канта про практику категоричного імперативу, щоб зрозуміти, що типовим рішенням для етики обов'язку є припущення, що норми природного права, тобто приписи розуму, мають застосовуватися абсолютно, без винятків [9].

Висновки. Узагальнюючи проведені дослідження, можна дійти висновку, що юридична етика є невід'ємною частиною правової культури та водночас глибоко вкоріненою у філософії права. Від античності до сучасності філософсько-правові концепції формували засади розуміння справедливості, права та морального обов'язку, які згодом лягли в основу професійних стандартів поведінки юристів. Історична перспектива показує, що юридична етика ніколи не була ізольованою від ширших моральних і філософських систем, а її формалізація в кодексах етики стала здобутком лише новітніх часів. Сучасні підходи, тяжіючи до консеквенціалізму, не вичерпують усього багатства можливих етичних орієнтацій, адже в них і досі простежуються елементи етики чеснот та етики обов'язку. Це свідчить про відкритість і багатовимірність юридичної етики, яка потребує постійного філософського осмислення. Таким чином, зв'язок юридичної етики з філософією права є не лише історично обґрунтованим, але й методологічно необхідним для її сучасного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бринзак В.Д., Комаров В.В., Грошевий Ю.М. Нариси з історії адвокатури. Видавничий Дім «ІН ЮРЕ», 2021. 448 с.
2. Аболіна Т.Г. Проблеми соціальної етики в сучасному суспільстві. Київ: ТОВ «Знання», Київський державний університет ім. Т. Шевченка, 1999. 29 с.
3. Проценко О.П. Етикет в просторі практичної філософії. Харків: Нац. аерокосм. ун-т ім. М.Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2002. 239 с.
4. Єфіменко В.В. Етика юриста. Прикладна етика. / за наук. ред. Панченко В.І. Київ: «Центр учбової літератури», 2012. С. 239-290.
5. Аквинский Фома Сумма теологии. Часть II – II. Вопросы 47-122. / пер. С.И. Еремеев. Киев: Эльга, Ника-Центр, 2013. 832 с.
6. Аквинский Фома Сумма теологии. Часть II – I. Вопросы 1-48. / пер. С.И. Еремеев. Киев: Эльга, Ника-Центр, 2006. 576 с. 9.
7. Свендсен Л.Фр.Г. Філософія свободи / пер. з норвезьк. С. Волковецької. Львів: Видавництво Анетти Антоненко; Київ: Ніка-Центр. 2016. 336 с.
8. Попович М. Бути людиною. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 223 с.
9. Гуго Гроцій – Про правість війни та світу. Три книги, в яких пояснюються природне право і право народів, а також принципи публічного права. Переклад з латинської А.Л. Сакетті (Репринт із видання М. 1956 р.) Під загальною редакцією С. Крилова.